

ЕКЗИСТЕНЦІЙНЕ СМИСЛОВЕ НАПОВНЕННЯ НОМІНАЦІЇ *ВСЕСВІТ* У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ МИКОЛИ РУДЕНКА

Алла В. Моргун¹, Лідія С. Прокопович²

Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна

¹ morgun.aw@yandex.ru, ² tubek25@gmail.com

У сучасній теорії мови актуальні міждисциплінарні дослідження, в яких поєднано лінгвальні і екстралінгвальні ракурси розгляду мовних явищ, ураховано теоретико-практичні здобутки різних галузей гуманітарного знання – філософії, психології, соціології, антропології, культурології, етнології тощо. Вони формують стереометричну модель вивчення способів вербалізації уявлень людини про довкілля та саму себе як носія певної культури в контексті антропоцентричної парадигми мовознавства.

Із другої половини ХХ ст. у форматі наукових зацікавлень значне місце посідає аналіз *простору* як важливого фрагмента мовної картини світу.

Проблема вивчення *простору* в лінгвопоетиці не втрачає дискурсивної актуальності і в сучасному мовознавстві. Низку дисертаційних і монографічних досліджень, пов'язаних з моделюванням простору та вербалізацією категорій, співвідносних з простором, диференціюємо за кількома взаємодоповнюваними напрямками: *когнітивної лінгвістики* (В. Бялисток, Дж. Лакофф, Л. Талмі, А. О. Шиленко); *структурної семантики* (Н. Д. Арутюнова, Р. Гжегорчикова, Т. А. Щєбликіна); *функціональної семантики* (Л. А. Моря-Міцик); семіотики (В. М. Топоров, В. В. Іванов, Ю. М. Лотман, Ю. С. Степанов, Н. В. Слухай, Т. В. Цив'ян); лінгвофольклористики (Н. О. Данилюк, Т. П. Беценко, Н. В. Іовхімчук).

Поетична мова другої половини ХХ ст. насичена словесно-образними знаками, які виявляють лінгвоментальну структурованість мовно-просторової картини світу, зокрема свідчать про активне метафоричне окреслення специфічного – *екзистенційного* – сегмента простору.

Із вербалізацією метафоричної теми «буття людини» пов'язане функціональне навантаження іменника *світ* – «1. Сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт. 2. Окрема частина всесвіту. 3. Земна куля, Земля з усім, що на ній є» [4, СУМ, IX, 84]. Ці значення формують своєрідний каркас для смислового й оцінного розростання номінації *світ* у процесі її метафоризації, мовно-естетичної трансформації у поетичному дискурсі. У цьому виявляється динамічна природа поетичного слова, його здатність інтенсивно входити в змінні контексти, унаслідок чого змінюється смислове наповнення слова.

Екзистенційне смислове наповнення образу *світ* тісно пов'язане з номінацією *всесвіт*. В українській поетичній мові другої половини ХХ ст. вони не тільки активно актуалізуються, але й ускладнюються, збагачуються новими відтінками, асоціативними нашаруваннями.

Передусім відзначимо, що у прямому лексичному значенні *Всесвіт* (в обох графічних варіантах його написання – і з великої, і з малої літери) вживається

рідко. Таке наше спостереження суголосне з одним із висновкових положень монографічного дослідження О. О. Маленко. Наскрізно простежуючи лінгвопоетику Всесвіту в українському художньому тексті, дослідниця доводить: *Всесвіт* – це родове поняття, ядерна номінація, семантичну еволюцію якої у мовотворчості І. Драча, Д. Павличка, Б. Олійника, М. Вінграновського, В. Стуса, Л. Костенко забезпечують образи *небо, сонце, місяць, зірка, зоря, хмара, гроза, грім, блискавка, райдуга*, назви планет, сузір'їв, галактик. При цьому текстотвірна актуальність, уживаність слова *Всесвіт* не констатовані в укладеному авторкою як додаток до монографії «Словнику-покажчику смислових інтерпретацій назв-космонімів у текстах української поезії» [1].

Зафіксовані у поетичній мові другої половини ХХ ст. уживання номінації *всесвіт* засвідчують периферизацію її власне просторового значення, послаблення актуальності смислотвірних сем 'сукупність усіх форм матерії', 'світобудова'. Натомість спостерігаємо семантичне зміщення у площину вербалізації екзистенційних проблем. Наприклад, таку еволюцію засвідчує кореляція *Всесвіт – людина*. Для української поетичної традиції ця тенденція – не нова, зокрема її докладно описала Л. О. Ставицька як стильотвірну ознаку поетичної творчості 10-х років ХХ ст., відзначивши, що «складовою частиною єдності світобудови у символістській естетичній концепції постає взаємопроникнення Людина – Всесвіт» [5, с. 45]. У цьому сенсі концептуальну співзвучність із поезією символістів демонструє мовотворчість М. Руденка: *Без людини Всесвіту нема* (3, с. 45). (Тут і далі вказуємо лише сторінки). *Я стверджую, що Всесвіт є Людина* (205); *Я і Всесвіт – це одна судьба* (25); *Всесвіт у тобі пульсує* (328); *Розкована душа із Всесвітом злилась* (328).

Логічним продовженням розвитку цього мотиву є антропоморфізація образу *Всесвіт* у різнотипних образних конструкціях. Зокрема, це предикативні метафори з дієсловом на позначення фізичної, фізіологічної, психоемоційної діяльності людини: *Всесвіт має радіти, зітхати, страждати* (114). *Цілий Всесвіт плакав і стогнав* (175). Знаковими для наведених ілюстрацій є також імпліковані у структуру поетичного вислову експресивно марковані звукові характеристики *радіти, зітхати, плакати, стогнати* тощо.

На думку В. М. Русанівського, «метафоричний образ, побудований на дієсловах, виступає як засіб подвійного бачення світу: реально виступає на фоні фантастичного, створеного уявою поета, і все ж уявний образ [...] повторює реальний світ» [3, с. 11].

Суттєва ознака екзистенціалізації образу *Всесвіт* крізь призму духовного світу людини – його ототожнення з *храмом*: *Всесвіт – наш єдиний храм* (134).

Знаковий параметр сприйняття й показу *Всесвіту* – його колірна характеристика, актуалізована опосередкованому контекстному зв'язку (*Всесвіт кине на плечі блакитну кирею* (34).

Отже, традиційно домінантну позицію щодо окреслення сфери буття людини займає слово – образ Всесвіт. Контекстний зміст аксіологічно маркованої номінації *Всесвіт* постає унаслідок мовно-естетичного освоєння і прямого номінативного значення і вторинного семантично розбудованого в сторону

осмислення філософських категорій буття, місії людини, часу і простору, проблеми свободи і вибору, взаємостосунків людини і Бога. У поетичній мові Миколи Руденка ця лексема виявляє активність як вторинна номінація екзистенційного простору ліричного героя.

Література

1. Маленко О. О. Лексико-семантична група "небо" в українській поезії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 "Українська мова"/ О. О. Маленко. – Х., 1996. – 18 с.
- 2 Руденко М. Поезії / М. Руденко. – К. : Дніпро, 1991. – 413 с.
3. Русанівський М. В. Дієслово – рух, дія, образ / В. М. Русанівський. – К.: Рад. школа, 1977. – 111с.
- 4.Словник української мови: в 11 т. / [І.К. Білодід (голова) та ін.]. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; К.: Наукова думка, 1970-1980.
5. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії 10–30-х рр. ХХ ст. / Л. О. Ставицька. – К.: Правда Ярославичів, 2000. – 155 с.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Лариса К. Одинченко¹, Тетяна Ю. Скиба²

¹Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ, Україна

²Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка,

м. Суми, Україна

¹odinchenko-64@mail.ru, ²tanyasumy@list.ru

Побудувати сильну й якісно нову демократичну державу можуть лише справжні патріоти власної країни, що люблять і пишаються своєю Батьківщиною, поважають її історію, народні звичаї та культурні традиції; розуміють і виконують громадські обов'язки та правові норми, підпорядковують особистісні інтереси суспільним; мають внутрішню потребу й готовність відстоювати інтереси українського народу, забезпечувати національну безпеку, сприяти встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві. Тому мета освітнього процесу сучасної школи полягає не тільки у формуванні в учнів необхідних компетенцій і наданні ґрунтовних знань із різних предметів, а й у вихованні духовно розвиненої особистості, активного громадянина, патріота. Значні можливості для реалізації поставленої мети закладені в системі уроків географії.

Питанню виховання у дітей почуття патріотизму присвячені наукові пошуки Г. Ващенко, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Особливості формування громадянської вихованості учнів спеціальних шкіл розглянуто у наукових доробках І. Беха, О. Вержиховської, А. Висоцької, І. Єременка, Н. Коваль, М. Кота, С. Миронової, В. Синьова та ін. Окремі аспекти патріотичного виховання учнів спеціальної школи на уроках